

Література:

1. The Refugee Brief — 11 March 2022. Refugees Brief. — UNHCR, <https://www.unhcr.org/refugeebrief/the-refugee-brief-11-march-2022>
2. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА. «ФОНД ФРІДРІХА НАУМАННА ЗА СВОБОДУ» в Україні. Центр Разумкова, 2022. С. 27-29.
3. Українські біженці в Європі. Підлітки, https://drive.google.com/file/d/18EhRqhlXqkN30jJv0ZKiQk2QoKAKCfr1/view?fbclid=IwAR23jl6c-fomZCBE4y9LjSPYbH4LHIDqSSawoIEez4_ielaKnJttLKqb4w.
4. Пранге Астрид. 12.11.2022 12 ноября 2022 г. <https://www.dw.com/ru/c-ukraincami-v-es-obrasautsa-lucse-cem-s-drugimi-bezencami-faktcek-dw/a-63729812>
5. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0055&qid=1648223587338>
6. EBRD unveils €2 billion resilience package in response to the war on Ukraine. — European Bank, <https://www.ebrd.com/news/2022/ebrd-unveils-2-billion-resilience-package-in-response-to-the-war-on-ukraine-.html>.
7. MEPs frontload 3.4 billion euro to address Ukrainian refugees' needs, <https://www.europarl.europa.eu/news/pt/press-room/20220401IPR26538/meps-frontload-3-4-billion-euro-to-address-ukrainian-refugees-needs>.
8. TPD Implementation: Ukraine Displacement Crisis at the End of Its Beginning, <https://ecre.org/tpd-implementation-ukraine-displacement-crisis-at-the-end-of-its-beginning>.
9. В гостях добре, але... Як Європа змінює ставлення до біженців з України. РБК-Україна. ПН, 21 ЛИСТОПАДА. <https://daily.rbc.ua/rus/show/gostyah-horoshono-evropa-menyaet-otnoshenie-1663073547.html>

УДК 32.019.51

Трофименко А. В., кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин

ПЛЮРАЛІСТИЧНЕ ТА КОРПОРАТИВНЕ ЛОБІЮВАННЯ ЯК СПОСОБИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА ГРУПАМИ ІНТЕРЕСІВ

Наявність різних політичних ідей, позицій, поглядів, що просувають політичні суб'єкти, конкуруючи між собою за вплив на центри ухвалення політичних рішень, є однією з першооснов формування дійсно демократичної держави. Такі організації громадян, що об'єднуються на основі спільного інтересу для всіх своїх членів та схильні до спільних політичних дій, мають назву «групи інтересів». Вони існують у будь-якій політичній системі, незалежно від форми правління, державного устрою або політичного режиму, проте тенденції їх функціонування, спектр представлених інтересів, характер взаємодії з іншими політичними суб'єктами та способи впливу на владу можуть досить сильно відрізнятися. Але у будь-якому випадку ці групи доповнюють багатопартійність,

розширяють політичний плюралізм в суспільстві, їх взаємозбалансованість створює засади для стабільного розвитку політичної системи.

Значний науковий інтерес дослідження способів взаємодії цих груп з державними органами представляє для України. Швидкі темпи демократизації та розвитку громадянського суспільства обумовлюють необхідність інституціоналізації механізмів взаємодії «груп інтересів» з державою. При цьому така взаємодія має відбуватися виключно в легальних рамках з використанням методів лобістського впливу, що зменшують корупційні ризики та підвищують прозорість процесу ухвалення політичних рішень. Актуальність цієї теми посилюється в умовах руху України до ЄС, який передбачає вирішення такої проблеми як корупція в державному секторі, перегляду філософії функціонування державного управління, зміщення акценту на широку участь громадян, орієнтації на консенсус, підзвітність, прозорість та результативність.

Головним способом реалізації групових інтересів є взаємодія з владою або конкуренція з іншими групами інтересів. Уперше на роль таких груп в політичному процесі звернув увагу американський політолог Артур Бентлі на початку ХХ століття у роботі «Процес управління. Вивчення суспільних тисків» (The Process of Government. A Study of Social Pressures). Він розглядав увесь політичний процес як взаємний тиск різних груп, що борються між собою за перерозподіл ресурсів, при цьому їх ефективність залежить навіть більше від уміння знаходити консенсус один з одним, ніж здійснювати просування свого інтересу [5].

Подальший розвиток теорія груп інтересів знайшла у Девіда Трумена, який розумів під нею будь-яку групу, що має один чи декілька спільних інтересів і висуває низку вимог до інших груп для встановлення, підтримки чи укріплення норм поведінки, які визначаються спільністю поглядів даної групи. У роботі «Процес управління» (Governmental Process) 1951 року, дослідник акцентує на важливій передумові формування та активності груп інтересів, зазначаючи, що їх поширення відбувається у відповідь на економічну чи соціальну подію, яка негативно впливає на людей чи установи, коли одна група організовує вплив на політику, інші групи реагують на це і також мобілізуються, таким чином, групи інтересів виникають у відповідь одна на одну, утворюючи мобілізацію та контрмобілізацію [9]. Надалі групи інтересів досліджувалися в роботах М. Олсона, Р. Солсбері, Дж. Вілсона, Ф. Хайека та багатьох інших дослідників.

Група інтересу за своєю сутністю є соціальною групою, що добровільно об'єднується навколо однієї колективної мети, та готова до політичної активності з її досягнення. Поряд з тим, вона не прагне до захоплення та утримання політичної влади на відміну від політичної партії, а прагне тільки до впливу на державу задля реалізації свого інтересу. Одним з найбільш важливих ресурсів її впливу виступає її легітимність, тобто ступінь підтримки серед населення, як правило у великих об'єднань такий рівень є більш високим, що дозволяє їй безпосередньо звертатися до центрів прийняття рішень [3]. При цьому, як правило, буде спостерігатися використання прямих методів лобістського впливу, що передбачають безпосередні контакти лобістів з особами, що приймають рішення. Якщо прямих каналів впливу на державу група інтересів не має, вона шукає механізми опосередкованого впливу, серед яких технології «grass-roots», astroturfing, public campaigns тощо.

При цьому, роль лобі-груп у політичному процесі значним чином залежить від різноманітних факторів. Перш за все, від економічного розвитку держави та ступеню демократизації. У більш економічно процвітаючих суспільствах кількість груп інтересів та людей, що до них належать, значно більша, на відміну від менш розвинених держав, де їх кількість обмежена, як і ступінь їх впливовості. У сталих демократіях лобіювання відбувається на широкій основі та більш формалізовано, при авторитаризмі воно неформальне, тільки незначний сегмент суспільства має доступ до уряду.

Серед інших факторів, що визначають функціонування груп інтересів, – тип та риси політичної культури. Ідеологічні основи суспільства визначають залученість груп інтересів до політичного процесу, форми політичної участі, що вважаються прийнятними або неприйнятними в державі. Наприклад, офіційна ідеологія комуністичного режиму взагалі офіційно не визнавала прав груп на організацію, вони, як правило, діяли неофіційно, під загрозою переслідування з боку держави. Багато країн західної демократії, де діяльність груп інтересів уже має свої усталені форми та механізми впливу на державу, уже унормували процес їх впливу на центри прийняття владних рішень, або шляхом прийняття окремого закону про лобіювання, що встановлює процедуру реєстрації та звітності лобістів (США, Канада, Великобританія, Франція тощо), або унормуванням окремих аспектів лобістської діяльності (Німеччина). Є вимоги до реєстрації лобістів і на наднаціональному рівні в Європейському Союзі.

У залежності від того, який тип комунікації налагоджено між групами інтересів та державою, виділяють два основні різновиди лобіювання – плюралістичне та корпоративне. Головною відмінністю між ними є напрямок здійснення впливу та ступінь участі держави в формуванні та діяльності груп інтересів. Варто підкреслити, що плюралістичне та корпоративне лобіювання є ідеальними теоретичними моделями і у чистому вигляді на практиці не зустрічаються, представництво інтересів здебільшого містить елементи як плюралістичного, так і корпоративного лобіювання. Можна говорити тільки про привалювання рис однієї чи іншої моделі в певній політичній системі.

Плюралістична модель впливу груп інтересів превалювала в політичній науці у 50 – 70-х роках ХХ ст. У цей час профспілки були сильнішими, корпорації рідше брали участь у вашингтонській політиці, а групи суспільних інтересів тільки починали виходити на політичну арену [7].

Плюралістичне лобіювання – це вплив знизу. З точки зору плюралізму політика – це ринок з високим ступенем конкуренції, де окремі індивіди, політичні партії та організовані інтереси конкурують за можливість бути почутими урядом. Завдяки такій конкуренції між різноманітними інтересами, жоден інтерес не буди мати постійну перевагу над іншими. На законодавчий процес плюралістичне лобі найчастіше впливає через депутатські запити, ініціативи та пропозиції; на урядові структури та інші органи виконавчої влади – через дії активістів-лобістів, мітинги протестного або підтримуючого характеру тощо [2].

Відмінною рисою плюралістичного лобіювання є те, що групи інтересів організуються спонтанно, вони самі, незалежно від держави, визначають свої інтереси, своїх лідерів тощо. Групи інтересів намагаються впливати на державну політику, але в остаточному підсумку прийняття рішень залишається за державою [4]. На практиці найбільш наблизилися до втілення цієї моделі

плюралістичного лобіювання Сполучені Штати Америки, а також країни англо-американської традиції – Канада та Австралія.

Поряд з тим, на практиці є свої недоліки реалізації плюралістичного лобіювання. По-перше, це різний ступінь фінансових можливостей у різних груп інтересів, асиметрія ресурсів, які можуть долучати великі компанії та неурядові організації під час лобі-діяльності, позначається на активності їх взаємодії з владними структурами. Прикладом цього може слугувати протидія нафтогазових корпорацій та екологічних рухів. Така диспропорція може призводити до дисбалансу політичного впливу на користь краще організованих та краще фінансованих груп. По-друге, це практична залежність уряду від певних груп інтересів, адже уряд може спиратися на провідну галузь економіки, інтереси якої будуть для нього переважати над інтересами інших секторів. К. Райт Міллз у роботі 1956 року «Влада еліти» стверджував, що, хоча може бути багато груп інтересів, лише кілька заможних справді мають вплив, між великими корпораціями, військовими та урядом виникає потужний консенсус інтересів, який затьмарює будь-які спроби отримати вплив звичайних громадян [6]. Ця робота призвела до появи елітарної моделі груп інтересів, що намагалася надати докази того, що корпорації та можновладці мають неправомірний вплив на політику.

Згідно корпоративізму та неокорпоративізму суспільство розглядається як корпоративне, тобто об'єднане, упорядковане та ієрархічне, джерелом його порядку виступає держава, усі сектори суспільства мають працювати на суспільні інтереси, як це визначено урядом. Неокорпоративізм базується на добровільній угоді між урядом і трудовими та бізнесовими інтересами, метою якої є стримування витрат та інфляції, забезпечення конкурентоспроможності країни в міжнародній торгівлі, підтримання та підвищення внутрішнього рівень життя. Щоб створити та підтримувати неокорпоративістську систему груп інтересів, держава повинна мати потужні асоціації, здатні забезпечити виконання домовленостей між бізнесом, робітниками та урядом [8].

Корпоративістське лобі формується з не дуже численних груп інтересів, але функціонально й інституційно формалізованих, воно має чітку ієрархію за статусами, це можуть бути субеліти (олігархічні, кримінальні). Держава отримує в обмін на свій протекціонізм і гарантовані привілеї лояльність від цієї соціальної групи (чи галузі) та певні гарантії сприяння урядовій політиці [2].

Тобто корпоративне лобіювання виникає за умов, коли держава укладає своєрідну конвенцію з якоюсь із груп інтересів, натомість одержуючи за надані привілеї лояльність, гарантії сприяння державним інтересам. У цьому разі групи інтересів порівняно нечисленні, функціонально упорядковані та ієрархізовані. Держава визнає за групою монопольне право на представництво певних інтересів в обмін на право у певний спосіб впливати на визначення цього інтересу, відбір лідерів тощо [1]. Отже, у Скандинавії, Німеччині, Австрії та Швейцарії, наприклад, де існують великі асоціації, які домінують у відповідних секторах економіки, неокорпоративізм може найкраще пояснити активність основних груп інтересів. У Швеції, наприклад, де існує широкий соціал-демократичний консенсус, всі інтереси повинні бути враховані в процесі формування політики, уряд фактично організовує та фінансує групи, які могли б не сформуватися інакше.

Таким чином, групи інтересів доповнюють багатопартійність, плюралізують процес ухвалення політичних рішень, їх кількісні показники, характер активності, усталені форми діалогу з владою та конкуренції між собою є показником ступеню демократичності політичного режиму. Сьогодні в політичній науці виділяють два основні способи здійснення впливу на владу з боку груп інтересів. Плюралістична модель лобювання заснована на широкій вільній конкуренції між різноманітними групами інтересів за вплив на центри ухвалення політичних рішень з метою перерозподілу ресурсів у державі на свою користь, корпоративна модель виникає за умов, коли держава укладає своєрідну конвенцію з групою інтересів, одержуючи за надані привілеї лояльність, гарантії сприяння державним інтересам. У реальній практиці і плюралізм і неокорпоративізм набувають дуже різноманітних форм, діють по-різному в різних політичних системах в залежності від соціально-політичних та історичних обставин, що важко чітко встановити належність окремої держави до якоїсь з цих моделей.

Література:

1. Виговський Д. Суть лобізму як категорії політичної науки. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2008. Вип. 20. URL: http://vlp.com.ua/files/09_76.pdf.
2. Герасіна Л. М. Практики лобізму в політичному процесі України та світу: політико-соціологічний аспект. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. № 3 (30). 2016. С. 6–17. URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/90223/85757>.
3. Єремєєва І.А., Шаповал В.А. Групи інтересів як суб'єкти політики. *Науковий журнал «ПОЛІТИКУС»*. 2016. Вип. 2. С. 76–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2016_2_18.
4. Недюха М., Федорін М. Лобізм як соціально-політичний феномен: сутність і засоби впливу. *Віче*. 2010. № 4. С. 12–15. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/1857>.
5. Bentley A. The Process of government. A study of social pressures. Chicago: The University of Chicago Press, 1908. URL: <https://archive.org/stream/processofgovernm00bent#page/n9/mode/2up>.
6. Mills C. W. The Power Elite. *Oxford University Press*, 1956. URL: <https://www.marxists.org/subject/humanism/mills-c-wright/power-elite.htm>.
7. Skonieczny A. Corporate Lobbying in Foreign Policy. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. URL: <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-420>.
8. Thomas C. S. Factors shaping interest group systems. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/interest-group/Interest-groups-in-international-politics>.
9. Truman David B. The Governmental Process: Political Interests and Public Opinion. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1981. – 544 p.